

Mojca Ramšak, **Antropologija vonja**. Ljubljana: Založba Alma Mater Europaea – Fakulteta za humanistični študij, Institutum Studiorum Humanitatis, 2024. 372 str.

Spomladi 2024 je izšla zadnja v vrsti znanstvenih monografij plodovite slovenske etnologinje in filozofinje Mojce Ramšak. Vsebinsko se navezuje na veliki temeljni projekt *Vonj in nesnovna kulturna dediščina* (ARIS; J7-50233), ki ga je avtorica pridobila na javnem razpisu leta 2023 in v katerem so pod njenim vodstvom moči združili raziskovalci iz kar šestih raziskovalnih organizacij (Univerza v Ljubljani, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo; Institut »Jožef Stefan«; Univerzitetni klinični center Ljubljana; Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta; Narodni muzej Slovenije in Slovenski etnografski muzej). Kot je upravičeno poudarila že ena od recenzentk, gre za najbolj sistematično in najobsežnejše delo s področja preučevanja vonja v slovenskem jeziku in o slovenskem prostoru. Njegov pomen je prepoznal tudi UNESCO, ki je knjigo uvrstil med pomembne dogodke, s katerimi je obeležil 20. obletnico sprejetja Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (2003).

Že pogled na kazalo vsebine razkrije pester nabor obravnavanih tem. Knjiga je sestavljena iz trinajstih premišljeno zasnovanih poglavij in več kot petdesetih podpoglavij. Če bi sodili zgolj po njenem naslovu, bi se verjetno vprašali, kakšen pomen sploh ima za zgodovino in zgodovinopisje. Toda podrobnejši pregled vsebine hitro razbline vsakršen pomislek. Avtorica je namreč svojo v osnovi antropološko raziskavo izpeljala na izrazito interdisciplinaren način, saj je vanjo s pridom pritegnila metode dela in spoznanja tako družboslovnih kot naravoslovnih ved, med njimi seveda tudi zgodovine. Prav inovativen metodološki pristop lahko uvrstimo med glavne odlike monografije. Vonj in zaznave vonja namreč niso le tema za medicino, kemijo, filozofijo in antropologijo, ampak tudi za (kulturno) zgodovino. Da so to pomembni zgodovinski viri, na kar je med prvimi opozoril priznani francoski historiograf Lucien Febvre (1878–1956), se vse bolj zavedajo tudi zgodovinarji, čeprav jih še vedno upoštevajo v zelo majhni meri.

Med vire, ki govorijo o načinih uporabe voha in o vonjavah iz preteklosti ter njihovih kulturnospecifičnih posebnostih, prištevamo zelo širok nabor arhivskega gradiva, umetniških in literarnih del, osebnih pričevanj, analiz govora, muzejskih predmetov idr. Toda veliko težavo predstavlja dejstvo, da je vonj trajno neobstoje in da ga je včasih zelo težko primerno ubesediti. To še posebej velja za muzejske

predmete, ki pogosto že pred prihodom v muzej izgubijo svoj avtentičen vonj in sčasoma prevzamejo vonj depojskih prostorov, pri tem so pomemben dejavnik tudi konservatorsko-restavratorski posegi.

Za zgodovinarja, zlasti muzealca, je gotovo najzanimivejše zadnje poglavje z naslovom *Vonj in kulturna dediščina*. Pomen vonja ne le kot zgodovinskega vira, ampak tudi kot dela kulturne dediščine je bil zelo dolgo prezrt, čeprav je voh eden od petih čutov, s katerimi zaznavamo svet okoli sebe. Priznan, četudi le posredno, mu je bil šele s sprejetjem Listine iz Burre leta 1999, zdaj pa si vonj počasi utira pot na Reprezentativni seznam UNESCOVE nesnovne kulturne dediščine človeštva, na katerem najdemo z njim povezane razne praznične in verske obrede, kulturo savne, čebelarstvo v Sloveniji idr.

Posebno podpoglavje je namenjeno obravnavi vonja v muzejih, galerijah in knjižnicah. Vsaka od teh ustanov ima svoj naravni vonj, ki je bil v zadnjih letih že predmet znanstvenih raziskav, pri katerih so sodelovali tudi slovenski raziskovalci. Uvajanje vonjalne izkušnje na muzejske razstave je kot vse večja nuja ponekod v tujini že preizkušeno in uveljavljeno, v Sloveniji pa je še v povojih, zato avtorica upravičeno opozarja na neizkoriščenost velikega potenciala na tem področju. Prvi poskus postavitve veččutne razstave v slovenskih muzejih sega v leto 1993, vendar tako kot večina maloštevilnih naslednjih poskusov zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in drugih težav nazadnje ni bil uspešen. V času, ko se slovenske muzejske ustanove trudijo odpirati, se modernizirati in povezati z javnostjo, ostaja vključitev vonja neizkoriščena priložnost, ki bi jo bilo treba čim prej in čim boljje izkoristiti. Kot je namreč na podlagi ankete ugotovila Ramšak, hranijo več sto vohalnih predmetov.

Če se omejimo le na zgodovino in zgodovinopisje, lahko ugotovimo, da monografija utira pot preučevanju vonja kot zgodovinskega vira in dela kulturne dediščine. Z njegovo pritegnitvijo namreč opisi srednjeveških tržnic in pristanišč, suženjskih ladij in jarkov prve svetovne vojne dobijo precej bolj živo podobo. Poznavanje vonjav nedvomno pomaga k boljšemu razumevanju preteklosti, zato lahko upravičeno trdimo, da si knjiga zasluži svoje mesto na knjižnih policah vsakega zgodovinarja.

Jernej Kotar